

IRODALMI SZEMLE.

Az idealismus története.

Willmann Ottó, ismert nevű jeles pedagógiai író, a közelmúlt években egy nagyobb szabású 3 kötetes művet adott ki. Címe: „*Geschichte des Idealismus*“.¹ Ebben a művében *Lange*-nak a materialismust történetkritikai alapon tárgyaló nagy műve példájára kísérletet tesz arra, hogy egy nagyobb, és pedig idealis probléma világánál tekintse át és ítélje meg az emberiség — sok tekintetben drámai jellegű — világtörténeti életét.

Szerző az idealismus történetének egységes böleseleti felfogására törekszik, szigorúan kath. egyházi alapon. Főtétele az, hogy az emberiségben valóban erős s igazán fejlődésre képes szellemi élet idealis világnézet s az azzal szervesen összefüggő vallásos érzés és felfogás nélkül nem is képzelhető. Szerző szerint „magának az emberiségnek a története egy történetfeletti realis valóságra utal s ez viszont a történelemben lesz nyilvánvalóvá“.

Idealismusnak nevezi közelebről azt a gondolatirányt, a melyben az eszmének, a mértéknek, „a formának, a czélnek s a törvénynek idealis elvei határozzák meg az isteninek az emberihez, a létnek az ismerethez s a természeti világnak az erkölcsihez való viszonyát“. Az eszmének s az idealismusnak hármass funkciója az egységnek a többséggel, a létnek az ismerettel s a természeti világnak az erkölcsivel való összekapcsolása. Az idealismus álláspontján a való világ tele van isteni czélgondolatokkal s örök javak megvalósítására irányuló törekvésekkel, miáltal a böleselet benső viszonyba lép a vallással, sőt a valódi philosophia az igaz vallással azonos. Az idealismus teljes valósága a keresztyénség s tudományos alakját tekintve: sz. Ágoston és Aquinói Tamás rendszere.

Willmann műve 3 kötetben öleli föl a világtörténelem rengeteg tananyagát, a melynek elseje az igazságnak a keleten és a klasszikus ókorban való előkészítését, másika annak az őskori és

¹ Braunsweig, 1898. s köv. (I. Antiker idealismus. II. Idealismus der Kirchenväter. III. Idealismus der Muzeit.)

középkori keresztyénségben való beteljesedését s harmadika az újabbkori küzdelmeket, mint „az igazság körüli vergődéseket” ismerteti.

Az első kötet közelebről behatóbban a görögök világnézetében foglalt idealismust ismerteti. Szerzőnk szerint a klasszikus görögség olyannyira a vallás által van áthatva, hogy alig ismerünk rá a kultúra és a művészet terén elért kiváló vívmányaira. A görög idealismus tudományos vezéralakja Pythagoras, Platon és Aristoteles, úgy azonban, hogy itt is a vallásos gondolatirány a domináló. „A theologia Platon egész rendszerének magva és koronája és Aristotelest is vallásos gondolatlemek irányítják”. Hiányos forrástanulmány s az elvi meggyőződés és szakkutatás összezavarása jellemzik i. v. fejtegetéseit. Valamivel közelebb jár az idealismus problémájához az új platonismus rendszerének ismertetésénél.

Willmann művének veleje a második kötet, mely közelebről az ó- és középkori keresztyénséget, mint az emberiség egyetemes érvényű vallását és bölceletét ismerteti. A keresztyénségben a vallás törvényszerű, mystikus és spekulatív jellege a legbensőbb harmóniává egyesül. A keresztyénség nem egy a többi vallások közül, hanem maga a vallás, a melynek universalis jellege kívánja meg a bölceletet. Benne találjuk a földinek és mennyeinek, az időinek és természetfelettinek, a történetinek és az eszményinek helyes viszonyát és elvi egységét. Mert hát a szorosabb értelemben vett keresztyén gondolkodás nem csupán az üdvismeretre, hanem az igazságra általában irányul. Ebben az értelemben a keresztyénség az egész világtörténet köz- és czélpontja, s a keresztyén bölcelet az igazság után való törekvés teljessége. Az antik és a ker. bölcelet úgy viszonylanak egymáshoz, mint ész és hit, szabadság és megkötöttség, sejtlem és teljesség, előidő és valóság. Az őskeresztyén bölcelet klasszikus kifejezője Augustinus, s a középkorinak Aquinói Tamás. Ágostonban, mint legnagyobb ker. bölcelőben a legbensőbbben egyesül a keresztyénség mystikus, spekulatív és törvényszerű történelmi jellege, a kinek rendszere „valósággal az új szövetség metaphysikája”. Benne a keresztyénség substantiája valósult meg a maga egész teljességében.

A mint a patristikának Augustinus, úgy a scholastikának Aquinói Tamás, „az angyali Doctor” a klasszikus typusa. Augustinus szellemi fejlődésmenete „csupa küzdelem”, míg Aquinói Tamásnál „alles befriedet, massvoll und harmonisch”. Mindkettő a keresztyén tanfejlődés záróköve.

Már itt is kitűnik, hogy Willmann nem domborítja ki eléggé a keresztyénség idealismusának világot meggyőző és átalakító erejét. Nála az emberiség története inkább egy csendes eposzhoz, mintsem egy mozgalmas drámához hasonlítható. Ez állásponton a modern eszmevilág, a melynek a keresztyén egyházi világfelfogással

való küzdelmét a harmadik kötet ismerteti, csakis „az igazságtól való teljes eleséssel“ lehet azonos.

Közelebbről a reformáció, mint tisztán „hitújítás“ „gyökere a felvilágosodásnak és mereven önző megszakítása a történeti kontinuitásnak“. Merev kath. egyházi álláspontján érzelme sincs a szerzőnek a protestantizmus mozgató szellemi erői iránt. Mert hát „annak anyagi elve (hit által való megigazulás) megszakítja a vallás és az erkölcsiség benső összefüggését s ezzel elvágja a sociaethika útját“, s annak „alaki elve (írás) megszünteti a tradíciót, az egyházi történetet s a keresztyén ethoszt“. Ez alapon a protestantizmus Willmann szerint minden izében „történetellenes ugrás“, „a tradíció szent kötelékeinek erőszakos megszakítása“ s „a tekintélyhitelleni lázadás“. Egyedül Aquinói Tamás böleseletében látja a mi Lubrichunkhoz hasonlóan az „idealizmus pozitív megújulását“, s a modern gondolkodás is a maga önállóságával s feltételhez nem kötött kutatásával „csupa önámítás“. *Janssen legújabb dogmás történetírása* vesztegette meg Willmann nagyszerűen idealista felfogását az egészben és a részletekben.

Ugyancsak mostohán bánik el a szerző a modern bölcselőkkel is, a kiknek még erkölcsi érzületét is kétségbe vonja. Egy Cartesiust és Leibnizet még megtudja érteni, mivel a tradícióból merítenek, de felette méltatlanul ítéli meg Spinosa „felvilágosodását“ és Kant „autonomizmusát“, s a Kant-Fichte-féle morál „atomizmusát“. Valamivel méltányosabban jár el a modern német klasszikus költészettel, a jog- állam- és társadalomtudományokkal, s a történeti nyelv- vallás-, és böleselettudományokkal. Az egyházhoz és annak tradíciójához való egyoldalú csatlakozásában örömmel üdvözlö a XIX-ik század világnézetét, mint „az idealizmus megújulására“ irányuló törekvést. Így fogja föl a böleseletnek új, scholastikai megifjodását is.

Szép és elismerésre méltó szerzőnek az a felfogása, hogy az „ideális elvek képezik a tudomány életerejét s a szociális erőforrásokat“. De már helytelen az, hogy a középkori katholicizmus kényszerzubonyába szorítja az egész világtörténetet, a mi más szóval kifejezve azt teszi, hogy szerző nem tud különbséget tenni lényeg és jelenség, szellemi substantia és emberi felfogásmód között. A szerzővel minden elismerésünk mellett is teljesen ellentétben tudjuk magunkat középkori egyházas világfelfogásában, a mi rendkívül szűkre szabja az emberiség szellemi haladását és fejlődését, s abban az ember tevékeny szellemi részvételét.

Eperjes.

Dr. Szilávik Máttyás.